

DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI
YAYINLARI

DİYANET DERGİSİ

DİNİ, İLMİ, EDEBİ ÜÇ AYLIK DERGİ

NİSAN-MAYIS-HAZİRAN 1987

CİLT : XXIII - SAYI : 2

Mesnevi'nin Birinci Defterinde, Hazret-i Peygambere ve Hadislerine Yapılan Atıflar Üzerine

Doç. Dr. Ali Osman KOÇKUZU
Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Hadis Anabilimdalı

Büyük Türk mutasavvıf ve mütefekkeri, Mevlânâ Celâlettin Belhî-i Rûmî'nin Selçuk Üniversitesi tarafından başlatılan kongrelerle tanınmağa ve tanıtılmağa çalışılması, ülkemiz kültür ve inanç hayatı için büyük bir kazançtır.

1950'den önceki yıllardan bu yana, Konya'da, ülkemizin değerli ve gayretli pek çok ilim ve sanat adamının iştirakleriyle gerçekleştirilen çalışmalar, Rûmî'nin Dünya milletleri arasında tanınmasına hız ve yeni boyutlar kazandırdı. Akademik sâhada bizden çok önceleri Batı'da ele alınan bu büyük sûfi, bu sâyede çeşitli ülkelerin halkının da yakından tanıdığı bir kişi oldu. Bundan böyle Selçuklu Türklerinin sayılı başkent ve ilim beldelerinden birisi olan şehrimiz, artık ilmin gerçek ölçüleri içinde bu büyük hemşehrisini tanıma ve tanıtma yeni adımlar atacaktır. Bu bakımdan, kongrenin teşkilinde fikir, hareket ve teşvikçi güç olan sayın rektörümüzü, değerli mesâî arkaraslarını ve emeği geçen herkesi tak-

dirle ve hürmetle tebrik görevimizdir.

Bilginlerin, sanatkârların ve insanlığa hayırlı izler bırakan şahsiyetlerin incelenmesinde, içinde yaşadıkları muhitin, imân ve kültürün, sosyal hayatın bir bütün olarak ele alınması; şahsın tabii çevresi içinde tedkiki ilimde izlenen en isabetli yoldur. İslâm imânı ve ilimleri dışında Rûmî'nin tedkiki; Hz. Peygambere olan bağlılığı haricinde tanınmağa çalışılması, araştırmacıları yanlış yollara sevkedecek ve ortaya tarihe mal olmuş gerçek Mevlânâ dışında; fertlere göre sübjektifleşebilen, daha çok her şahsın kendi iç dünyasında tecelli ettirdiği bir Celâlettin Rûmî ortaya çıkacaktır.

Selçuk Üniversitesi rektörlüğünün çok isabetli kararlarıyla kurulan SELÇUKLU ARAŞTIRMALARI MERKEZİ, tarihimizin bu yönünü araştırmada, gelecek yıllarda büyük görevler üslenecek, kültür ve imân hayatımıza müspet katkıları olacak ilim adamları yetiştirecektir. Temen-

ni ederiz ki bu hayırlı teşebbüs, Şark Dilleri Bölümü ve diğer yan kuruluşlarla zenginleşsin ve Dünyadaki benzerleri arasında müstesnâ yerini alsın.

A. Süfîler ve Peygamber'e Bağlılık :

İslâm zühd ve takvâ hayatı, Hz. Peygamberin sâde, çok derin mânâlı ve mütedil yaşayışıyla başladı. O, madde - mânâ dengesini kurmakla görevlendirilen en son Tanrı elçisidir. Madde'nin mânâyâ fedâ edilmesi ve ya mânâ'nın maddenin zalim çarkları arasında iflası, onun getirdiği dinde en büyük yanlış sayılmaktadır.

İnsan iç dünyasının, bâtının fikhî diye de adlandırılan ve insanlığa pek çok rabbânî âlim hediye eden bu yolun en büyük özelliklerinden birisi, yetiştirdiği kişilerin mânevi terbiyesini Hz. Peygamber'in önderliğine teslim etmiş olmasıdır. Gerek Kur'ân ve gerek hadisler, temelde her müslümanın, 'Allah'ın kitabı olan Kur'âna ve Peygamberinin açtığı yol olan sünneti ve harislerine bağlanmasını teknik adıyla: El-İ'tisâm bi'l-Kitâb ve's-Sünne'yi uygulamasını ister". Müslüman, hattâ bütün insanlık bu iki irfan kaynağının dışında, kendisini maddede ve mânâda arındıracak sağlam kılavuzlara sahip değildir. Hz. Âdem'den bu yana gelen her elçinin devrinde yaşayan zâhit, ârif ve rûh terbiyesi almış kişi; yani Allah'ın veli dostları, O Peygamber'in büyüklüğünün bir tecellisinden ibâret kabul edilmiştir.

B. Mevlânâ ve yolu :

Mevlevî şâir Gâlip Dede (öl.: 1213/1798) İslâm'ın ve bütün insanlığın Peygamber'i Hz. Muhammed

(s.a.v.) için yazdığı bir müseddesinde şöyle terennüm eder :

Sultân-ı rusûl, şâh-ı mümeccedsin
efendim,
Biçârelere devlet-i serâmedsin
efendim,
Divân-ı ilâhî'de sermedsin efendim,
Menşûr-ı le'amrûk'le müeyyedsin
efendim,
Sen Ahmed-u Mahmûd-u
Muhammed'sin efendim
Haktan bize sultân-ı müeyyedsin
efendim,

Allah elçisinin Tanrı katındaki yerini, elçi olarak kullar üzerindeki tesirini anlatan Şeyh Galip, mânevi terbiyede kendisinin piri ve tuttuğu yolun kurucusu ve alemdârı olan Celâlettin Muhammed b. Muhammed'in (öl: 604/672) yolunu tutmadan başka bir iş yapmış değildir.

Yedinci hicri asır Konya'sında: "ben Muhammed-i muhtârın ayağının tozuyum":

☉ "men hâk-i reh-i Muhammed-i Muhtârem"

diyen Hz. Pîr, peygamberler ve veliler zincirinin, birbirine bağlı olan halkalarını, o asırda yine onların uslûbuna bağlı olarak teşkil ettiğini vurgulamaktaydı. İslâm'a madde ve mânâsıyla bağlı, açtığı aşk yolundan Allah'a vuslat niyâz eden Mevlânâ, eski felsefelerin, eski inanç sistemlerinin, hatta bütün inançsızlıkların iflas ettiğini, yaşama şanslarının kalmadığını çarpıcı bir şekilde belirlerken :

☉ Nevbet-i kuhne-furûşân
dergözeşt,
Nov-furûşânım-u in bâzâr-ı mâst

"Eski satanların sıraları ve zamanları geçti. Biz yeni şeyler satıyoruz" ölçüsünü getirir. Onun açıkça

ilân ettiği husus şudur: şâyet insanlar arasında bu köhne felsefe, imân ve düşünceleri satmakta olanlar varsa, artık çekip gitme zamanları gelmiştir; aynı pazarda bir de kendilerinin satış yapma haklarının doğduğunu insanlık bilmelidir.

Sevgi, ilim, irfân ve Allah'a bağlılıkla insanları kaynaştırmak için geldiğini belirten Mollây-ı Rûm, halkın bölük pörçük olmasından bizârdır. Kendisinin gerçek inancına göre o, halkı kaynaştırmak ve birleştirmek için görev almıştır.

☉ Mâ berây-i vasl kerdem âmedim,
Ne berây-i fasl kerden âmedim.

Kendi sözlerinin ve yolunun, İslâm Peygamberinin yolundan ayrı görülmesine çok üzülen Mevlânâ, bir beytinde şöyle der: "biz pergel gibiyiz. Ayacağımızın birisi dinde, diğeri ise yetmişiki milleti seyredir":

☉ Mâ cü perkârım yek pâ der şeriat
üstuvâr
Pây-i diğér seyr-i heftâd-u du
millet mîkined.

Hakkın yarattığı bütün varlıklara, İslâm'ın meşrû hoşgörüsü içinde, terbiye nazarıyla bakılmasını isteyen bütün sûfiler gibi Yunus da aynı fikri :

☉ Yetmişiki millete bir göz ile
bakmayan,
Halka müderris olsa, hakikatte)
âsidür,
şeklinde belirler.

C. Mesnevi'de Peygamber'e ve sözlerine atıflar :

Mesnevide sık sık Peygamberimize ve onun kutsal sözlerine atıflar yapılır. Tıpkı Allah kelâmına, kudsi hadislere, diğer peygamberlere atıf-

lar yapıldığı gibi. Mesnevideki hadisler üzerinde, yurdumuzda ve İran'da iki ayrı çalışma yapılmıştır. Merhûm Profesör Dr. Furuzânfer, Ahâdis-i Mesnevi adlı eserini Tahran Üniversitesi neşriyatı arasında ilim dünyasına yıllar önce sunmuş, Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyât Fakültesi öğretim elemanlarından Dr. Ali Yarıdım da, bir doktora tezi çerçevesi içinde adı geçen hadislerin kritiğiyle uğraşmıştır.

Bize ayrılan zaman içinde arza çalışacağımız tebliğimizde, Mesnevinin ilk defterinde, Peygamber'imize ve kutlu sözlerine yapılan atıflardan bir demet sunacağız. Bu görevi yapmadan önce, o devir Konya'sındaki tasavvufi akımlar ile, bu cereyanların önderleri olan bilgin sûfilerin, hadislerle ilgileri ve yaptıkları değişik çalışmalar üzerinde bir kaç cümle ile durmakta fayda görmekteyiz.

İlgili bilim dallarının uzman araştırmacılarının belirttiklerine göre, yedinci asır Konya ilim çevrelerinde, eserleri günümüze kadar gelen, hadislerle uğraşan üç sûfi cereyan vardı. Bunlar :

1. İspanyali büyük sûfi Muhyiddin İbnu'l-Arabî, Sadruddin Muhammed b. İshâk el-Konevî ve gönüldaşlarının açtıkları çağır.. Ekberîler diye de anılan bu ekolün mensupları, daha çok ilim, felsefe ve özellikle hadislerle uğraşmış, vahdeti vücûd sisteminin ve keşf yolunun kurucuları olarak tanınmışlardır.

2. Nâsırüddin El-Muhaddis adıyla bilinen, bazı araştırmacıların "Ahi Evren" olarak tespit ettiklerini, ileri sürdükleri debbağlar şeyhi olan bir meslek kuruluşunun pirinin açtığı yol. (Ahilik diye meşhur olan bu

yol, daha ziyâde, Ankara ve Kırşehir'de yaygınlaşmıştır.)

3. Mevlânâ Celâleddin Rûmî'nin ve evlatlarının tesis ettiği, bilâhare güçlendirilip geliştirilen ve Mevlevilik adını alan yol.

Bu üç ekolün mensupları, birinciler daha çok faal olmak üzere, geniş hadis çalışmalarlarıyla Konya kültür ve irfan hayatını zenginleştiren âlimler olmuşlardır.

Konevi'nin hânkâh kütüphanesinden, Yusufâğa yazmalar kitaplığına devredilmiş yüzlerce cild eser, devrin hadis çalışmaları hakkında bize geniş ve sağlam bilgiler sunmaktadır. Son iki grubun daha çok tasavvufi haber ve hadisleri eserlerinde iktibaslarına rağmen, birinciler en geniş münâsıyla hadis literatürüne sahip kütüphaneleri ve ilmî çalışmalarlarıyla tanınmış bulunmaktadır.

Mesnevi indekslerini taradığımız zaman, Mevlâna'nın: Kur'ân âyeti, hadisler, Peygamber adları, değişik şehirler, eski milletler, bazı kitaplar, bir takım mevhum varlıklar ve fikirlerle, mefhümlara atıflar yaptığı görülür. Üçyüz altmış'dan fazla atıfla Peygamberimiz birinci sırayı almaktadır. Âdem, Mûsa, İsâ peygamberlerin isimleri de Mesnevi'de en az yüz kere geçmektedir. Devrindeki ünlü şehirler, Mesnevi'nin ilgi alanı içindedir.

Birinci defterde 67 kez Peygamber'imizin adına ve hadislerine raslamaktayız. Bunlar dışında, daha pek çok imâ ve işâret bulunmaktadır. Bunların en az dörder beyitle temsil edildiğini düşünsek yüzlerce beyit ve açıklamasıyla huzurunuzu işgal durumunda kalacağız. Bu yüzden biz,

bazı atıfları arzederek hissemize ayrılan zamanı dolduracağız.

D. Birinci Defterdeki Atıflar :

Mevlânâ bütün eserlerinde Hz. Peygamber'e ve sözlerine temas eder. Nitekim Fih-i mâ fih'te söze hemen Peygambere ait olarak belirttiği bir sözle başlar: şerru'l-ulemâ men zâra'l-umerâ ve hayru'l-umerâ men zâra'l-ulemâ. Ni'me'l-emir alâ bâbil-fakir ve bisel-fakir alâ bâbil-emir: bilginlerin kötüsü emirleri ziyâret edendir. Emirlerin iyisi ise, bilginlerin ayaklarına kadar gelendir. Fakir ve yoksulun kapısında görünen emir ne iyi insandır. Emirnin kapısındaki fakir ise ne kötü kişidir.

İktibasları ve atıfları, kısa açıklamalarla vermeğe çalışalım :

① 1. Mesnevi, birinci defter, beyit: 77

(Ey merâ tû Mustafâ mençü Ömer)
(Ez berây-i hidmetet bendem kemer).

"Ey aziz, sen bana Mustafasın. Ben de sana Ömer gibiyim. Senin hizmetin uğrunda gayret kemerini bağladım".

Halayık ve padişah hikâyesinde geçen bu beyitlerde, muhâtabına sî-tâyışkâr şekilde seslenen Mevlânâ, Bediuzzemân Furuzânfer ve Abdülbâki Gölpınarlı'nın ifâdesine göre, aynı zamanda Hz. Ömer'in değerine; müslüman olmasıyla dinimizin kuvvet buluşuna temas etmektedir.

Şerh-i Mesnevi, I, s. 71/Görpınarlı, Mesnevi ve Şerhi, I, s. 76/İzbudak, I, s. 6.

② 2. Mesnevi, birinci defter, beyit: 176.

(Guft Peygamber ki her ki sır
nuhuft)

(Zûd gerded bâ murâd-ı hiş cüft)
(Dânehû çûn der zemîn pinhân şevêd)
(Sirr-i ân sersebzi-i bustân şevêd)

(Peygamber demiştir ki: "her kim sırrını saklarsa çabucak murâdına erişir, dileğine eş olur." Tohum toprak içinde gizlenince, onun gizlenmesi bahçenin yeşillenmesiyle neticelenir".

Burada da yine bir hadis-i şerife atıf vardır. Peygamberimiz: "ihtiyaçlarınızı elde etmek için, başarmak için sırlarınızı gizleyiniz. Çünkü, nimet gören herkesi çekemeyenler olur. iste'inû alâ incâ'il-havâic..." buyurmuşlardır.

Furuzânfer, Ahâdis-i Mesnevî, S. 3/Uyûnu'l-Ahbâr, I, s. 38.

İslâm ahlâkında ilim saklamak ne kadar kötü ise, özellikle devlet yetkilisi olan kişi için, ketümlük o kadar beğenilen bir haslet sayılmaktadır.

③ 3. Mesnevî, birinci defter, beyit: 366.

(Behr-i in ba'z-ı sahâbe ez Rasûl)
(Multemis bûdend mekr-i nefis-i gûl)
(Gûçe âmized zi ağraz-ı nihân)
(Der ibâdethâ -vu der ihlâs-i cân)
(Fazl-ı taatrâ ne custendî ez-ô)
(Ayb-ı zâhir râ bucüstendî ki kû?)

"Bunun için, gizli hileyi anlamak müşkil olduğundan, bazı ashâb Peygamber'den azgın ve hilekâr nefsin hilesini sorarlar: nefis, ibâdetlere ve candan gelen ihlâsa gizli garazlardan ne karıştırır? derlerdi. Peygamberden ibâdetin fazilet ve sevabını a-

rayıp sormazlar, apaçık ayıp hangisidir? diye kötü huyları sorarlardı".

Beyitte geçen n e f s bütün kötü huylar, i h l â s ise; kasıt ve niyeti temizlemek olarak açıklanmaktadır.

Sahâbeden H u z e y f e isimli zat, Peygamberimizden kötü olan nesnelere sorarmış. Diğer bazı sahâbiler ise, h a y r ile ilgili sorular sorarlarmış. Kendisinden sebebini soranlara o şu cevabı vermiştir: bir kimse eğer şerden kendisini korursa, kolayca hayr'a ulaşır.

Ehâdis-i Mesnevî, s. 5/Şerh-i Mesnevî, I, s. 172/Gölpınarlı, I, s. 173-175/İzbudak, I, s. 30 v.d.

④ 4. Mesnevî, birinci defter, beyit: 727.

(Bûd der İncil nâm-ı Mustafâ)
(Ân ser-ı Peygamberân bahr-i safâ)
(Bûd zikr-i hilyehâ vu şekl-i û)
(Bûd zikr-i gazv-u savm-u ekl-i û)
(Tayifey Nasrâniyân behr-i sevâb)
(Çûn residendî ber ân nâm-u hitâb)
(Bûse dâdendî berân nâm-ı şerif)
(Rû nihâdendî bedâr vaf-ı latif)
(Enderin fitne ki guftim ân gurâh)
(Eymen ez fitne bûdend-û ez şukûh)
(Der penâh-i nâm-i Ahmed müstecir)
(Nesl-i işân nîz hem besyâr şüd)
(Nûr-i Ahmed nâsır âmed yâr şud)
(Van gurûh-i diger ez Nasrâniyân)
(Nâm-i Ahmed dâştendî müstehân)
(Müstehân û hâr geştend ez fiten)
(Ez vezîr-i şûm re'y-û şûm fen)
(Hem muhabbet diynişân-u

hukmişân)

(Ez pey-i tûmârhay-i kejbeyân)
(Nâm-ı Ahmed in çunin yâri kuned)
(Tâ ki nûreş çun nigehdâni kuned)
(Nâm-ı Ahmed çun hisâri şüd hasîn)
(Tâ çe bâşed zât-ı ân rûhu'l-Emin)

"İncil'de Mustafa'nın, o Peygamberler başının, o safâ denizinin adı vardır. Sıfatları, şekli savaşı, oruç tutuşu ve yeyişi anılmıştı. Hristiyan tâifesi, o ad'a, o hitaba geldikleri zaman sevap için yüce adı öperler; latif vasfa yüz sürerlerdi. Bu söylediğimiz fitne esnasında o tâife, fitneden kargaşadan emindiler. Onlar o emirlerin ve vezirin şerrinden emin olup Ahmet adının sığınağında korunmuşlardı. Onların nesli çoğaldı. Ahmed'in nûru bunlara yardım etti, yâr oldu. Hristiyanlardan Ahmet adını hor tutan diğer fırka, fitnelerden ve o tedbiri de şom, fitnesi de şom vezir yüzünden hor ve kıymetsiz bir hâle geldi. Mânâları ters, sözleri aykırı tomarlara uymalarından dolayı dinleri de müsevves bir hâle geldi, hükümleri de.

Ahmed'in adı böyle yardım ederse acaba nûru nasıl korur? Ahmed adı sağlam bir kale olunca o emin rûhun zatı ne olur? Vezirin belâsı yüzünden yoldan çıkmış olan o nasihat kabul etmez pâdişahattan sonra...."

Kur'ân-ı Kerim'de, 7. A'râf sûresinde şöyle buyrulur:

"Yanlarındaki Tevrat ve İncil'de yazılı buldukları o elçiye, o ümmî Peygamber'e uyanlar (var ya), işte o Peygamber onlara iyiliği emreder, onları kötülükten meneder... O Peygamber'e inanıp saygı gösteren, yardım eden ve onunla birlikte gönderilen nûr'a (Kur'ân'a) uyanlar var ya, işte kurtuluşa erenler onlardır". 61. Sâff sûresinin 6. âyetinde de şöyle buyrulmaktadır:

"Meryem oğlu İsâ... Ey İsrâil oğulları, ben size Allah'ın elçisiyim. Benden önce gelen Tevrat'ı doğrulayıcı ve benden sonra gelecek Ahmet

adında bir Peygamber'i de müjdeleyici olarak geldim demişti...".

Yine aynı sürenin 14. âyetinde Allâh teâlâ şöyle buyurmaktadır: "... İsrâil oğullarından bir zümre inanmış, bir zümre de inkâr etmişti...".

Mevlânâ, Peygamber'imizin, henüz dünyaya gelmemiş olan şahsiyetinin kitaplı (semavî) din mensuplarınınca bilinip, hürmetle karşılandığını, hürmet edenlerin de nimete kavuştuklarını anlatarak, Hz. Peygamber'e olan bağlılığını, Mesnevi'de bir hikâyeye dolayısıyla özel bir bab açarak belirlemektedir. Peygamber'imize verilen bu ismin Kutsal kitaplarında **F a r a k İ i t** kelimesiyle karşılandığı belirtilmektedir.

Şerh-i Mesnevi, I, s. 289, 290/İzbudak, I, s. 58.

5. Mesnevi, birinci defter, beyit: 781.

(Der Hudây-ı Mûsi-u Mûsi güriz)
(Âb-ı imân râ zi Fir'avni meriz)
(Destrâ ender Ahad V'Ahmet bizen)
(Ey berâder vâreh ez Bucehl ten)

"Mûsa'nın Tanrısına ve Mûsâ'ya kaç. Firavunluk ederek imân suyunu dökme. Ahad ve Ahmed'e yapış. Ey kardeş, ten Ebû Cehlinden kurtul".

Hız. Peygamber'e ve müslümanlara türlü kötülüklerin planlayıcısı ve uygulayıcısı Ebû Cehl Amr b. Hîşâm b. Muğire El-Mahzûmî, Bedirde öldürülen sayılı müşrik liderlerinden dir.

6. Mesnevi, birinci defter, beyit: 812.

(Ân dehan kej kerd ve'z teshur
bîhand)

(Nâm-ı Ahmedrâ dehâneş kej
bimând)
(Bâz âmed kâ'y Muhammed afv kun)
(Ey turâ eltâfi-ilm-i: "min ledün")
(Men turâ efsûs mikerdem zicehl)
(Men büdem efsûsrâ mensûb-u ehl)
(Çun Hudâ hâhed ki perde'y kes
dered)
(Meyleş ender ta'ne-i pâkân bered)

"Birisi ağzını eğerek Ahmed adını alayla andı. Ağzı çarpıldı, öyle kaldı. Pişmân olup: Ey Muhammed affet, ey Peygamber sen "min ledün" ilminden lutuflara mazhar-sın. Ben bilgisizlikten seninle alay ettim, alay edilmeğe layık benim. Tanrı bir kimsenin perdesini yırtmak isterse, onu temiz kişileri ta'netmeğe meylettirir".

Metinde geçen teshürât, tesehürâtta muhaffef olarak alaya almak demektir. Burada Peygamber'imize zulmeden Hakem b. El-Âs kastedilmektedir. "İlm-i ledün" keşif ve ilhâm yoluyla gelen mânevi bilgiler demektir. Karşılığında müktesep bilgi vardır. Kur'ân-ı Kerim'deki Kehif sûre'sinin 65. âyetinde bu ilme atıf vardır.

Şerh-i Mesnevi, I, s. 315 v.d./İzbudak, I, s. 65.

7. Mesnevi, birinci defter, beyit: 912.

(Gut âri ger tevekkül rehberest)
(İyn sebab hem sünnet-i
Peygamberest)
(Guft Peygamber be âyâz-ı bulend)
(Ba tevekkül zânuy-i üstür bibend)
(Remz-i "el-Kâsib habibullah" şinev)
(Ez tevekkül der sebab kâhil meşev)

"Arslan ,evet tevekkül kılavuzsa da, bu sebebe yapışmak ve teşebbüs de Peygamber'in sünnetidir. Peygamber yüksek sesle: tevekkülle be-

raber, yine devenin ayağını bağla dedi. Çalışan kimse Cenab-ı Hakk'ın sevgilisidir işâretini dinle. Tevekkül-den dolayı, esbâba teşebbüs hususunda tenbel olma" dedi.

Şerh-i Mesnevi, II, s. 364.

Sûfilerin inanışına göre : "tevekkül Peygamber'in hâli, kesb ve kazanç ise sünnetidir: ettevekkul hâlu rasûli'l-lâh ve'l-kesbu sünnetu rasûli'l-lâh".

8. Mesnevi, birinci defter, beyit: 1043, 1052.

(Meşveret idrâk-u hûşyâri dihed)
(Aklhâ mer akırâ yâri dihed)
(Guft Peygamber: bikün ey re'y-zen)
(Meşveret: "Ke'L-Müsteşâru mü'temen")

.....
.....
(Meşveret kerdî Feyember beste-ser)
(Guft işâneş cevâb-u bi haber)

"Danışmak insana anlayış ve akıl verir; akıllar da akıllara yardım eder. Peygamber, ey tedbir sahibi, danış ki kendisiyle danışılan kişi emindir dedi.

Peygamber kapalı bir tarzda meşveret ederdi. Ashap cevap verir, düşman haberdâr olmazdı".

Ehâdis-i Mesnevi, s. 12'de belirtildiğine göre Peygamber'imiz: "El, Muşiru muânun ve'l-Müsteşâru mü'temen" buyurmuşlardır. İleride de geleceği gibi Kur'ân-ı Kerim'de: "onların aralarındaki işlerinin çözümü şûra tarzındadır: ve emruhum şûrâ beynehum" buyurulmaktadır. Diğer bir âyette ise Peygamber'imize: "meselelerinizi çözerken onlara danış buyurulmuştur. Peygamber'imiz özellikle askeri harekâtını gizlemek için bir takım taktiklere baş-

vururdu. "Bir yere askeri sefer düzenleyeceği zaman aksi istikâmette yönelir, izini hiç belli etmezlerdi". El-Câmiu's-sağir, II, s. 101/Şerh-i Mesnevî, II, s. 404/İzbudak, I, s. 85.

9. Mesnevî, birinci defter, beyit: 1066.

(Akl çün Cibril kıyed: Ahmedâ)
(Ger yekî gâmi nihem sûzed merâ)
(Tû merâ büğzâr zîn pes piş rân)
(Hadd-i men in bûd ey sultan-ı cân)

"Akıl Cebrail gibi: Ey Ahmed, bir adım daha atarsam yanarım. Sen beni bırak, bundan sonra sen ileri yürü. Ey can sultanı, benim haddim bu kadardır der".

Rivâyete göre mirâc gecesi, Peygamber'imize mihmândarlık eden Cibril bir yere kadar gelmiş ve öteye geçmeğe izinli olmadığını belirtmiştir. S i d r e adını alan bu yerden öteye geçerse yanarım buyurmuştur. Bu makâm sûfiler arasında çeşitli tefsirlere yol açmıştır. Öyle anlaşılıyor ki, insanların Allah istediği takdirde, bir takım özelliklere de sahip olan meleklerden de öte, Allah huzuruna kabulleri mümkün olmaktadır.

Ehâdis-i Mesnevî, s. 143/Şerh-i Mesnevî, II, s. 409/İzbudak, I, s. 87.

10. Mesnevî, birinci defter, beyit: 1105.

(Ez diremhâ nâm-ı şâhân ber
kenend)
(Nâm-ı Ahmed tâ ebed ber mî
zenend)
(Nâm-ı Ahmed nâm-ı cümle enbiyâst)
(Çunki sad âmed neved hem piş-i
mâst)

"Paralardan pâdişahların adlarını kazırlar; Ahmed'in adını ise kıyamete kadar hakkederler. Ahmed'in

adı bütün Peygamberler'in adıdır. Yüz elimizde olunca, doksan da bizde demektir".

Bu beyitlerde de Peygamber'imizin yüce şahsı öğülmektedir. Sûfi geleneğindeki inanca göre, Peygamber'imiz bütün Nebilerden rûh bakımından önce yaratılmıştır. Peygamber'imize isnâd edilen ve fakat hadis bilginlerince sahih sayılmayan bazı haberlerde bu fikir işlenmektedir. "Kuntu nebiyyen ve Âdemu beyne'r-rûhi ve'l cesed, Evvelu mâ halaka'llâhu nûri/Kuntu evvele'n-nebiyyin fi'l halk ve âhirahum fi'l-Ba's."

Ehâdis-i Mesnevî, s. 111-113/İzbudak, I, s. 91/Feruzânfer, Şerh-i Mesnevî, II, s. 423.

10. Mesnevî, birinci defter, beyit: 1946.

(Guft: "tûbâ men raânî Mustafa")
(“vellezi yubsîr limen vechî raa”)
(Çün çerâğî nûr-i şem’î râ keşid)
(Her ki did ânâ yâkîn an şem’ did)

"Mustafa: beni görene ve benim yüzümü gören kişiyi görene ne mutlu dedi. Bir mumdan yanmış çerâğî gören, yakinen o mumu görmüş gibidir".

Sana baktıklarını sanırsın, halbuki onlar görmezler 2. Bakara sûresi, 31. âyete atıf mevcuttur.

Ehâdis-i Mesnevî, s. 19 / Şerh-i Mesnevî III, s. 798.

11. Mesnevî, birinci defter, beyit: 2112.

(Ustun-i hânnân ez hecr-i Rasûl)
(Nâle mîzed hemço erbâb-i ukûl)
(Guft Peygamber çî hâhî ey sutûn)
(Guft: cânem ez fiirâkat geşt hûn)

(Hânnâne direği Peygamber'in ayrılığı yüzünden akıl sahipleri gibi

ağlayıp inliyordu. Peygamber: "ey direk, ne istiyorsun?" dedi. O da: canım, ayrılığından kan kesildi"... dedi.

"Bir kimsenin Tanrı sırlarından nasibi olmazsa cemadın inlemesini nasıl tasdik eder?"

(Anki ürâ neb'ved ez esrâr dâd)
(Key kumed tasdik-iü nâle'y cemâd)

⑤ 12. Mesnevi, birinci defter, beyit: 2155

(Senghâ ender kef-i Bû cehi bûd)
(Guft ey Ahmed bugû in çist zûd)
(Ger resûli çist der mustem nihân)
(Çun haber-dâri zi râz-i âsmân)

"Ebû Cehlin elinde taş parçaları vardı. Dedi ki: Ey Ahmed, şu avucumdaki nedir? çabuk söyle. Madem ki göklerin sırlarına vâkıfsın, Peygamber'sen avucumda ne saklı? Peygamber: onlar nedir ben mi söyleyeyim, yoksa onlar mı doğru olduğumuzu söylesin, bizi tasdik etsinler, hangisini istersin? dedi..."

Taşlar şehâdet getirirler, Ebû Cehil işitince taşları yere vurur.

Peygamber'imizin minber inşâsından önceki devrede kullandıkları ağaç kökü ve bu taşların şehâdeti mu'cize olarak, kendisine destek şeklinde vuku bulmuş hâdiselerdir. İnkâr eden şahıs, sanki imân edecek gibi taşların durumunu sormuş, fakat sonucuna yine katlanıp inanamamıştır.

Belirtildiğine göre ağaç kendisine yapılan teklifi, ahiret murâdını tercih ederek dünyada kabul etmemiştir. Böylece: "Ahireti dünyâ'ya üstün tutmuştur".

Şerh-i Mesnevi, III, s. 862/Delâilu'n-Nubuvve, II, s. 142/İbn Sa'd, I, s. 249-254/Delâilu'n Nubuvve, II, s. 154/İzbudak, I, s. 174-177.

⑤ 13. Mesnevi, Birinci defter, beyit: 2365.

(Did Ahmedrâ Ebû Cehl-u biguft)
(Zişt-nakşî ke'z Benî Hâşim şükuff)
(Guft Ahmed merverâ ki: râstî)
(Rast gufti ger çî kâ'j efzâştî)
(Did Sıddika's buguft: ey Âfitâb)
(Ni zişarkî, ni zi ğarbi hûş bitâb)
(Guft Ahmed râst gufti ey Aziz)
(Ey rehîde tû zi dünyây-i ne çiz)
(.)
(Guft men âyine'em maskûl-dest)
(Türk-u Hindû der men ân-bined
ki hest)

"Ebû Cehil Ahmed'i görüp, Benî Hâşim'den çirkin bir çehre zuhur etti dedi. Ahmed ona dedi ki: haddini tecâvüz ettinse de doğru söyledin. Sıddik görüp: ey güneş, ne doğudansın ne batıdan. Lâtif bir sûrette parla, âlemi nurlandır dedi. Ahmed dedi ki: ey aziz ey değersiz dünyadan kurtulan doğru söyledin. Orada bulunanlar ey halkın ulusu, ikisi birbirine zıt söyledi, sen ikisine de doğru söyledin dedin neden? diye sordular. Peygamber: ben Allah tarafından cilâlanmış bir aynayım. Türk ve Hindli nasılsalar bende o sûreti görürler".

İslâmî an'anede: "mü'min mü'minin aynasıdır ölçüsü mevcuttur. Herkes, kendisinde olan sıfatları ancak karşısındaki yardımıyla farkedebilir.

Herkesin bulunduğu mekâma, kültür ve imân yapısına göre etrafını ve eşyayı göreceğini anlatan bu beyitlerde ayna misâli genellikle verilir. Bu aynada her ferd kendi sıfatını; kemâl veya noksanını görür. Nitekim tek kişi olan Peygamberimizi, Sıddık-ı Ekberle Ebû Cehlin görüşleri ayrı ayrı olmuştur. Görüşlerdeki kusur ve kemâl sahiplerine aittir.

14. Mesnevi, birinci defter, beyit:
2747.

(Emri: Şâvirhum peyember râ resîd)
(Gerçi re'yi nîst re'yeşrâ nedîd)
(Pes ez in fermûd Hak der Ve'd-juhâ)
(Bâng kem zen ey Muhammed ber
gedâ)

"Bundan dolayı Hak vedduhâ sûresinde: "Ey Muhammed, yoksula bağırma buyurdu. Madem ki yoksul cömertliğin aynasıdır, iyi bil ki ağızdan çıkan nefes aynayı bulandırır. Görüşü yanında hiç bir görüşün kıymeti olmayan Peygamber'e, onlarla istişâre et emri gelmiştir".

Âyetlerde de Peygamber'imize civârı ile meşveret etmesi belirtilir. Mevlânâ meşveretin değerini ve kutsallığını anlatmaktadır.

S o n u ç :

Mevlânâ Celâlettin Rûmî'nin, Mesnevi birinci defterde yer alan, doğrudan Peygamberimize yapılan atıfları bu sayıdan çok fazladır. 67 atıf, her biri en az beş beyitten teşekkül etmektedir ki, bütün bu beyitlerin nakli, çok vakit alacak bir çalışma olacaktır. Tebliğimizi maddeler halinde vermek istediğimiz tespitlerle bağlamayı uygun bulmaktayız:

1. Mesnevi'de Peygamber'imize, Ahmed, Muhammed, Mustafâ, Peyember ve Peygamber kelimeleri ile atıflar yapıldığı gibi, onu ögen yüce vasıflarla da zikri anılmaktadır. Bunların miktarı yüzleri bulmaktadır. Her İslâm bilgini gibi, Mevlânâ Celâlettin Rûmî de İslâm Dini'ne bağlı, onun Peygamber'inin izinde ol-

makla öğünen bir zattır. Zaten temelinde İslâm dini herkese Allah'a ve Elçisine bağlanmayı görev olarak vermiş bulunmaktadır.

2. Mevlânâ Celâlettin Rûmî bu ve benzeri atıflarıyla muhâtabına, onu rûh olgunluğuna akıl kemâline götürecektir prensipler vermektedir. Gerek hikâye tarzında ve gerekse, kısa öğütler şeklinde verilen Mesnevi beyitleri, âhenkli bir bütün teşkil etmekte, Peygamber'in zâtı ve fülle-riyle sözleri de bu tabloyu mükemmelleştirmektedir.

3. Kullanılan hadisler bize o günkü Konya ve Selçuklu kültürünün, imân ve İslâmî hayatının menşei, seviyesi ve yaygınlığı hakkında bilgiler verecek, bugünkü iman hayatımızın tanınmasında temel kaynaklık edecek ip uçlarıdır.

4. Mevlânâ Mesnevisinde ve diğer eserlerinde insanlığı topyekûn kucaklamak isteyen bir sevgiyle, İslâm'ın hoşgörüsünü, insana değer verişini, müsâmahasını, irfan ve akli esas alan kişidir. Peygamber'e bağlı vahiy sistemini hükümran kılmak istemiş; kendisinin bu yoldan başka bir yolda görülmesi ve aranmasından bîzâr kaldığına zaman zaman temas etmiştir.

5. Tarihe bağlı millî temelimizi oluşturan bu zatların incelenmesi, tanınması, özellikle gençliğimize öğretilmesi, arayış içinde olan, zaman zaman benliğini unutarak başka vâdilerde gezinen gençliğimiz için, sağlam yol, gerçek İslâm'a ve kendimize gelme hareketi olacaktır.